

Problema transilvană

SZÉKELY István

UDMR între două alegeri

În perioada participării la guvernare, UDMR a reușit să facă acceptate mai multe puncte din programul său, privind îndeosebi învățământul și folosirea limbii materne în administrația publică. Reglementările nu sînt perfecte, ele necesită rectificări în mai multe cazuri, dar din punctul de vedere al progresului înseamnă o bază acceptabilă. Trăsătura comună a schimbărilor în plan juridic este că toate fac parte din categoria drepturilor referitoare la limbă și nu asigură competențe decizionale. Cu toate acestea, cred că prin legiferarea lor UDMR a ajuns la o cotitură importantă a istoriei sale.

În această scriere încerc să gîndesc pînă la capăt ce influență ar putea avea asupra programului uniunii — mai ales în ce privește componentele ei strategice — participarea la guvernare a UDMR, care se apropie de încheierea mandatului său. Din lipsă de spațiu încerc să-mi formulez sintetic afirmațiile, căci o dezvoltare detaliată a lor ar putea constitui aproape în fiecare caz obiectul unui studiu separat.

Deplasările de accent la nivelul gîndirii politice din țară, precum și modificarea în sens favorabil a condițiilor-cadru de viață a minorităților îndeamnă la reîndirirea programului uniunii; în decursul participării la guvernare, aprecierea UDMR de către societatea majoritară s-a schimbat în esență și în același timp mai multe puncte din programul său au fost îndeplinite.

Interesele contrare care s-au relevat în domeniul relațiilor interetnice înseamnă pentru alegători din ce în ce mai puțin factori mobilizatori și din această cauză partidele încearcă să le exploateze mai puțin în scopul cîștigării voturilor. Aftă timp cît tabăra alegătorilor a considerat mediul social ca fiind "ostil" din punct de vedere etnic, principala așteptare față de UDMR a fost asigurarea "autoapărării". Prin scăderea tensiunilor etnice, mesajul uniunii bazat în primul rînd pe acestea nu mai asigură suficientă forță mobilizatoare. În sondaje figurează cu pondere din ce în ce mai mare problemele sociale și economice, deci la acestea trebuie să răspundă meritoriuniunea. Deplasarea de accent este apreciabilă mai ales în Secuime și în cazul blocului de la frontiera de vest, unde chestiunile interetnice sînt mai puțin hotărîtoare.

În ce privește drepturile minorităților, eu consider — așa cum am afirmat și mai demult — că pot fi formulate două strategii diferite, avînd ca bază viziuni diferite asupra viitorului. Conform uneia dintre idei, asigurarea drepturilor referitoare la limbă constituie un cadru corespunzător pentru soluționarea problemelor minoritare. Pentru a face acceptate competențe decizionale în plus, autoguvernări, autonomii, practic nu există șanse. Populația sprijină mai puțin atribuirea unor drepturi care le depășesc pe cele privind folosirea limbii, deoarece în deceniul care a trecut nu am reușit să vedim în mod corespunzător importanța drepturilor respective. În aceste chestiuni nu putem conta deocamdată pe sprijin internațional marcant, iar societatea românească este mai unitară în refuz decît în privința drepturilor referitoare la limbă. Iar dacă asta e situația, nu e cazul să înscriem pe ordinea de zi a politicii probleme de drept public cu noi implicații etnice. Să depolitizăm problema minoritară. Să ne folosim energia pentru punerea în practică a drepturilor cîștigate și pentru apărarea lor într-o eventuală situație de opoziție.

Baza celeilalte strategii este convingerea că menținerea și dezvoltarea identității naționale nu este asigurată prin drepturi privind folosirea limbii: sînt necesare și competențe decizionale. E foarte adevărat că pentru a face acceptate autoguvernări, autonomii

care însumează diferite competențe în domeniul învățământului și culturii nu sînt date condițiile, dar elita politică trebuie să elaboreze un program în vederea creării acestora. În program trebuie să-și formuleze detaliat ideile, să le explice societății și anticipînd o parte a competențelor să-și dezvolte în continuare structura instituțională. Să înceapă să-și caute parteneri în societatea majoritară și să găsească sprijinitori în străinătate. În opinia mea, rezultate notabile în dreptul public avînd și relevanțe etnice se pot atinge în 15-20 de ani. Problema de bază nu este dacă UDMR publică, sau nu, un program menit să dezvolte un mediu social favorabil autonomiei, ci dacă elita politică este dispusă în următorul deceniu să investească aceeași energie ca și pentru reglementarea drepturilor privind limba, după evenimentele din 1989.

Trecerea opoziției la guvernare în 1996 a adus o schimbare de concepție și în logica funcționării instituțiilor centrale, chiar dacă mai apoi ea nu s-a dovedit a fi durabilă. Cunoșcînd evoluțiile din ultimele patru ani, putem trage concluzia că structura administrației centrale de stat — elaborată la începutul deceniului de către majoritatea post-comunistă și fixată prin constituție — nu poate funcționa eficient nici cu ajutorul unei culturi politice fundamentale diferite. Deficiențele structurale ale parlamentului, relațiile tensionate dintre puterea legislativă și cea executivă, contradicțiile din sfera competențelor prezidențiale, dependența față de centru a consiliilor locale și județene, sînt tot aștea elemente care arată că în tregul sistem juridic al țării trebuie regîndit la nivelul de bază. Actualul sistem nu poate să funcționeze eficient, cu această structură nu se poate asigura managementul uriașului pachet de modernizări care ar duce România mai aproape de integrarea eu-roatlantică, imposibilă cu acest sistem. Fragmentele de program date publicității pînă acum de către diferitele partide politice reflectă cu toate acestea o gîndire în termenii reformei su-

perficiale a structurii dreptului public, fixat prin constituție. O reformă radicală a constituției nu a formulat nimeni pînă acum.

O altă problemă care trebuie să dea de gîndit este: cum se raportează din punct de vedere cronologic acceptarea autoguvernărilor, autonomiilor care au și implicații etnice, față de reforma generală a structurii administrației de stat. La începutul anilor '90 s-a discutat mult dacă asigurarea unor drepturi minoritare poate să precedă democratizarea condițiilor-cadru ale întregii societăți, sau dacă cele două procese trebuie să se desfășoare concomitent. Se pare că asigurarea dreptului minorităților la învățământul în limba maternă a coincis cu reforma legislativă completă a învățământului, iar reglementarea permisivă a limbii în administrația publică face parte dintr-un pachet referitor la autoguvernări, rezolvat în baza unei concepții schimbate. A rămas și pe mai departe nesoluționată problema folosirii limbii materne în justiție de către minoritățile naționale. Reforma generală a justiției a ajuns pe ordinea de zi abia acum, la sfîrșitul mandatului coaliției.

Reforma structurală a administrației centrale de stat și a autoguvernărilor cu caracter etnic (în ultimă analiză asigurarea competențelor decizionale necesare pentru păstrarea identității naționale), după părerea mea nu se va realiza decît prin defazare, cea de-a doua necesitînd un interval mai mare de timp. E adevărat, recunoașterea de către forurile de decizie a faptului că fără modificări structurale radicale sistemul instituțional central nu poate funcționa se mai lasă așteptată, dar în cazul lărgirii drepturilor minoritare mai trebuie îndeplinite și alte condiții.

Drept rezultat al unei modernizări în tîrziate, idealul național român a devenit relativ îrziiu parte a gîndirii politice; majoritatea hotărîtoare a societății s-a confruntat începînd cu anii '60 cu problemele legate de identitatea sa națională: ce consecințe are faptul că e român, că nu e maghiar, german,

eventual rom. Sînt întrebări care se nasc în mod firesc atunci cînd idealul național cîștigă teren; procesul în sine comportă valori pozitive și excrescențele comunismului național sau ale statului național nu sînt consecințele sale inerente. Tendința spre exclusivismul național este o componentă păgubitoare pentru minorități. Procesul în sine reprezintă etapa inevitabilă a dezvoltării oricărei națiuni. În jumătatea de vest a Europei acest proces s-a desfășurat demult, dar în unele țări își trăiește a doua înflorire. După 1989 în România procesul s-a accelerat, dar de la mijlocul anilor '90 înregistrează o curbă descendentă. Expresia predominantă a idealului național în sfera dreptului public este statul național, care în același timp se opune rigid acordării unor competențe decizionale instituționalizate care depășesc drepturile minorităților naționale referitoare la folosirea limbii.

Un nou element al gîndirii publice din ultimii ani este problema regionalismului. În programul adoptat la congresul din 1999 al UDMR, un capitol aparte este consacrat fundamentării unei politici de asumare a intereselor specifice ale societății transilvane. În acest program sînt stabilite interese care depășesc dimensiunea etnică, ele fiind legate de modernizarea economică, socială a Transilvaniei ca regiune. Ideea are și aspecte de drept public. Conform acestora autoguvernările locale ar prelua în cursul descentralizării tot mai multe competențe ale instituțiilor centrale. În reprezentarea acestor interese specifice, UDMR consideră drept parteneri strategici pe românii din Transilvania precum și alte comunități etnice. Proiectul de program al UDMR pentru alegerile din 2000 se împarte în trei capitole, dintre care unul se intitulă: "Ce fel de Transilvanie vrem?", dar se concentrează exclusiv pe dezvoltarea regională fără să atingă aspectele politice sau de drept public ale problemei. Expunerea acestora cred că se va face ulterior.

Traducere de Florica PERIAN

Continuare din pagina 8.

cativ, zice așa textul: *Harghita, un județ în care România nu mai există*. "Ptiu, drace!", bolborosesc, și iute privesc roată-roată, și-mi pare că România există, este, poți s-o pipăi și să urli este, vorba argheziană, iacăta niscaiva gropi în șosea cum depun măturile, iacăta ceva bene de gunoi surpate de rugină, iacăta ceva Dacii care așteaptă cam demulțisor o reparație capitală, o vopsea, ceva reparații pe la "kedăre", adică acea gumă din jurul parbrizului, iacăta curtea unui depozit, o fabrică, un SA de stat, cu un buldozer pe o rînă, sub el o pată de ulei, pe dealuri, în depărtare, ochii noștri se pot desfăta cu priveliștea autohtonă a unui IAS în ruină: la fel acilea ca în Făurei. "Măi, măi", zic, oare tot așa o fi fiind România prezentă în preajma lui Ion Cristoiu, mașina dumisale tot așa are treabă cu "kedărele": tot Dacia o fi sau Patrol Nissan s-o numi. Nu știu să răspund la asemenea întrebări, citesc mai departe; articolul poartă în titlu cuvîntul de tristă faimă: *gulagul*; la acesta se adaugă atributul substantival la cazul genitiv *românilor*; al cui *gulag*? Al *românilor*: atribut substantival genitival pre-

văzut cu articolul hotărît *lor*. E clar? "Nu prea", îmi vine să zic, mahmur de aftă nepricepere care nu-mi dă pace, mă înghesuie, mă confuzionează mai rău decît iscusitul roman *Deșertul tătarilor* al lui Dino Buzzati. "Unde-i gulagul", zic, "unde-i canalul, unde sîrma ghimpată, unde vaietele, unde lagpunktele cu muierii și cele cu bărbați, unde președintele Gosplanului care să-i trimită pe români la muncă pe ogoare, la reparat curți ungurești, unde replica autohtonă a Zinaidei Iakovlevna *Povaleava*, aceea care, în scrierea mărturisitoare a lui *Soljenitîn*, creatorul substantivului cu pricina, a fost arestată și trimisă "la mina nr. 8 de pe Vorkuta. Prin intermediul unor chinezi de la bucătărie a reușit să ia legătura cu lumea de afară și cu soțul ei". Mai apoi, Zinaida a evadat, a trăit pe ascuns o vreme, și a fost prinsă pe cînd a făcut greșala să-și viziteze mama (pentru mai multe amănunte, citiți pe Alexandru *Soljenitîn* care spune, în două volume traduse la editura *Univers*, ce și cum cu gulagul)".

Așadar nu pricep cum și de unde toate cele. Citesc articolul Cristinei *Zărnescu* și mă luminez, reporterița ne spune cum stăm, unde-i gulagul. Iată-l: "*Presiunile*

asupra românilor sunt nenumărate și greu de imaginat. La școală, pe stradă, la magazin, toată lumea vorbește numai în maghiară". "Aha", îmi spun, pe deplin luminat, "adică asta-i treaba, presiunile cresc, nenorocirile vin puhoi, gulagul își arată geografia sa perfidă și inevitabilă"; concluzia, una singură, o spune "un cadru militar român"; acesta îi declară Cristinei cum că "este limpede deja pentru noi că, după ce se va încheia conflictul din Kosovo, urmează să izbucnească aici un conflict interetnic". Prin urmare este "limpede deja", e clar, nu mai apar dubii, nimic nu mai dă doar impresia, totul s-a luminat, a intrat în transparența deplină a unei certitudini inevitabile. Aftă de insistent palavrăgesc ungruri în ungrește peste tot, pe stradă, la magazin și în școală, încît tunurile pot intra în acțiune, tancarurile (și ele) pot fi activate sub supravegherea atentă și pricepută a respectivului cadru militar, anonim ca arhaicul creator popular, care ne asigură că, iată, deja este limpede, e clar "pentru noi". Pentru mine nu e prea clar, dar asta nu are importanță, important este că "pentru noi" lucrurile au intrat, în sfîrșit, pe un făgaș limpede și clar

exprimat. Prin urmare, începem treaba, ne suflecăm mînecele, merită istoria contemporană o luptă dreaptă pentru risipirea gulagului, mai ales că, vorba Cristinei, "*presiunile asupra românilor sunt nenumărate și greu de imaginat. La școală, pe stradă, la magazin, toată lumea vorbește numai în maghiară*". Cum ar fi să se desfășoare trebușoara cu eliberarea din gulag? Mai înfii, și înainte de toate, să nu mai vorbească "la școală, pe stradă, la magazin", toată lumea în altă limbă, totul să fie la fel peste tot, o minunată cazarmă lingvistică și, mai apoi, vedem noi, aștia pentru care totul e "limpede deja" ce anume e de făcut, cum anume perfecționăm eliberarea din gulag, cum o dregem. De altfel, o soluție practică o găsim în *Informarea (PDSR, PUNR, PRM) privind concluziile delegației parlamentare care a vizitat județele Covasna și Harghita în perioada 24-26 octombrie 1997* sub păstoriarea pricepută a domnului paneuropean Adrian Năstase care tocmai acum face dumnealui o vizită prin cele State Unite ale Americii pentru a obține sprijin, în cazul în care va veni la guvernare. Desigur că domnul Adrian Năstase le-a co-

municat yankeilor și concluziile aftă de nevinovatului document, cu un subcapitol grijuliu denumit *Dezvoltarea economică a județelor Harghita și Covasna*; aici se spune clar, "*limpede pentru noi*" dar și pentru oricine (fie ei și americani), la pagina 20, că reducerea numărului de șomeri din Moldova ar trebui realizată prin "*îmbunătățirea configurației etnice a județelor Harghita și Covasna*", adică prin "*aducerea forței de muncă din Moldova*". Eu, unul, totuși îndrăznesc să cred că, în vederea reducerii "*presiunilor asupra românilor*", care sînt — vă aduceți aminte? — "*nenumărate și greu de imaginat*", deoarece "*la școală, pe stradă, la magazin, toată lumea vorbește*" știm noi ce (e limpede deja), ar trebui ca, în vederea atingerii scopurilor propuse, și în vederea reducerii ratei șomajului din Har-Cov, să plece forța de muncă autohtonă în Ungaria, cu cățel și cu purcel. Abia atunci va lua capăt gulagul, abia atunci vor înceta presiunile cele "*nenumărate și greu de imaginat*" și pe ulițele regiunii ("*la școală, pe stradă, la magazin*") toată lumea va vorbi o limbă românească cu limpezi accente moldoveneste.